

*Quaderns de
la Selva, 11
1999*

CENTRE D'ESTUDIS
SELVATANS

La batalla del Pasteral (1849)

**EMILI RAMS I RIERA
JOSEP TARRÉS I TURON**

ENGUANY se celebra el 150è aniversari de la *batalla del Pasteral*, que va tenir lloc els dies 26 i 27 de gener de 1849. La derrota de les forces absolutistes davant les isabelines, que lluitaren en aquells paratges situats dins els termes municipals de la Cellera de Ter i d'Amer, va accelerar l'acabament de la segona guerra carlina, coneguda amb el nom de Guerra dels Matiners.

A Catalunya, la segona revifalla carlina, començada l'any 1846, va sorgir com a resposta al malestar que sentia la ruralia en observar que, cada cop més, persistien les pràctiques centralitzadores que posava en pràctica el govern i el temor de veure vulnerades les tradicions i els privilegis que mantenien alguns sectors poderosos. La regència militar d'Espartero, dotada d'una gran intransigència, va unir contra el seu govern sectors d'extracció ideològica distinta: «Amb els carlins de sempre s'acomboien –diu Ramon Grabolosa– progressistes i demòcrates que no s'han sabut acomodar a les intemperàncies de la regència militar.»¹

En aquella època sectors liberals i republicans s'uneixen al carlisme per tal de combatre el govern, que paradoxalment és classificat com a moderat. El general Pavía va a la seva i porta a terme grans repressions i dures batudes contra tots els sectors que

1. Ramon Grabolosa, *Carlins i liberals*, Barcelona, Ed. Aedos, 1972, p. 34-36.

no combreguen amb la política estatal. Aquests procediments fora de control provoquen grans inquietuds, i aixecaran encara més les protestes contra l'immobilisme governamental: «Hi ha pronunciaments arreu. Els sectors que s'oposen al Govern –moderats i progressistes–, a més d'exigir la majoria d'edat d'Isabel II, pretenen d'instaurar la Constitució de 1837 i crear a Madrid una junta Central, representativa legal de totes les províncies; és un 'centrisme' diferent i que difereix molt de l'uniformisme d'Espartero».²

L'any 1847 el ministre de la Guerra era el general Francisco Serrano, que accepta les propostes que li fan nombrosos sectors catalans perquè destitueixi Espartero. Per tal finalitat la Junta Provincial Catalana investeix Serrano de tots els ministeris, i aquest signa el decret de destitució. Posteriorment: «Un batalló d'homes, lluint barretina, acompanyaria Joan Prim fins a Madrid; quan entraven a la capital, Espartero –a Cadis– embarcava rumb a Anglaterra (30 de juliol de 1847)».³

Després, el Govern és ocupat per Narváez, Olózaga, López i Prim. La seva línia d'actuació és moderada, però tot i així algunes actituds força reaccionàries que emprendran creen recels en alguns sectors moderats i progressistes. Si abans l'enemic comú era Espartero, que havia propiciat la unitat per lluitar en un sol front, ara tornen les divisions, les discrepàncies i els recels. Tan bon punt és establert el nou govern provisional, comencen les discrepàncies amb les juntes provincials, que són dissoltes. «Els catalans recorden inútilment a Serrano la promesa de decretar la junta central».⁴

La inestabilitat política i social no és controlada pel govern i la confusió regna arreu. Dins de tot aquell desgavell propiciat en part pel mal govern, la burgesia catalana defensà aferrissadament la seva economia davant el govern espanyol. En aquesta època s'introdueixen arreu grans millores tècniques que permeten augmentar considerablement la producció industrial. Els vapors i una nova mecanització en la maquinària tèxtil ajuden a aconseguir bones produccions. Bona part de les indústries es concentren a les ciutats. Amb la industrialització, nasqué el sindicalisme i el moviment obrer, per tal de lluitar contra les terribles condicions laborals que havien de suportar els soferts treballadors. El govern s'entesta a reprimir fortament els moviments obrers i lliberals que s'estenien ràpidament per tot Catalunya. Aquest fet radicalitzà encara més les lluites obres i portà a una major inestabilitat política.

A l'Empordà creix enormement el federalisme republicà impulsat per persones com Abdó Terrades, que l'any 1843 va proclamar la República a Figueres.

2. *Ibid.*

3. *Ibid.*

4. *Ibid.*

A tot Catalunya comença a agafar força el moviment del socialisme utòpic impulsat pel ciutadà francès Cabet.

Tot aquest batibull de circumstàncies polítiques i socials plenes de tibantors portaran els sectors carlistes a intentar una segona guerra per ocupar el poder i proclamar com a rei d'Espanya Carles VI, després de l'abdicació de Carles V. La legitimitat carlina, malparada després la primera derrota bèl·lica, tornà a ésser reclamada pel nou pretendent, el primogènit Carles Lluís, que adoptarà el títol de comte de Montemolín el dia 18 de maig de 1845.

«En els salons del palau –continua Grabolosa– es treballa a favor d'una solució que liquidi la legitimitat tan discutida i eviti conflictes posteriors. Jaume Balmes, el filòsof vigatà, tan influent a la cort, i el mateix Donoso Cortés, per citar un altre dels personatges involucrats en la gestió, propugnen la solució matrimonial: amullerar Carles-Lluís amb Isabel II i convertir el problema en una festassa nacional. Però la decisió del jove pretendent frustra aquest propòsit; vol servir la pàtria, sense facilitats matrimonials. Dotat d'un gran esperit militar, s'instrueix visitant arsenals bèl·lics i llegint, sobretot, història d'Espanya, un text indispensable per a entendre el país on volia regnar. Amb un pensament més adaptat a la problemàtica del segle, pretenia alliçonar-se amb les experiències i els errors de la darrera contesa.»⁵

La Guerra dels Matiners

La segona carlinada, doncs, neix com a conseqüència d'una frustració política, en la qual s'involucren els anglesos. El pretendent es deixa aconsellar per aquest país, i fins i tot accepta donatius per sostenir la guerra.

Els primers moviments en contra d'Isabel II comencen a produir-se l'any 1846, a les comarques de Tarragona i Lleida. Els vells capitosts absolutistes titllats pel govern com a «latrofaciosos» comencen a moure's, com sempre improvisadament, i en guerra de guerrilles. Homes bregats en les lluites com eren mossèn Tristany, Galceran, Borges o Estartús, tornen a agafar els seus trabucs i surten a la muntanya. L'organització militar és inexistent i les armes escassegen. Les consignes ideològiques o els programes polítics no tenen massa importància. Així ho descriu R. Grabolosa: «Quan Tristany entra a Cervera cridant: 'Visca la Constitució i Carles VI' proclama l'esperit del sobirà i en afegir amb vehemència: 'Unió i oblit del passat!', estableix una mena de denúncia contra l'estat de coses, les quals, segons ells, contrariaven les regles elementals de la convivència».⁶

5. *Ibid.*

6. *Ibid.*

Des d'un primer moment els èxits de les partides carlistes són espectaculars: «Benet Tristany, acorrala la tropa regular i ocupa ciutats com Cervera o Terrassa, malgrat les discrepàncies entre les seves files i la manca evident de material i disciplina».⁷ Amb tot, aquest vell capitost és una de les primeres víctimes importants d'aquella guerra. «La columna del coronel Baixeras van capturar-lo a Ardèvol, i els mossos d'esquadra l'afusellarien a Solsona; amb ell va morir el gendre del Ros d'Eroles, un ordenança i el rector d'Àger, que lluitava al costat del canonge. El mateix Ros d'Eroles, que escapa al parany posteriorment –mentre dormia en una masia– fou assassinat pels soldats a cops de baioneta (darreries de 1847).»

Lluny de posar fi a les partides carlistes, aquestes execucions sumàries encenien encara més el foc de la guerra. Aquest mateix any són més de 4.000 homes els que s'allisten a les files del pretendent, distribuïts en una trentena de partides. Molts capitosts supervivents de la primera contesa s'incorporen a la brega, i arreu ja es comença a parlar de Gonfaus i Casadessús, àlies Marçal, Castells i Brujó, que era general de brigada, i en entrar a les files carlistes el comte de Montemolín el nomenaria comandant general dels carlins catalans.

«Entre els subalterns –ens informa novament Grabolosa– hi ha nois, molts d'ells familiars dels caps de brot de la guerra dels Set Anys. Josep Borges, fill del brigadier afusellat a Cervera; Rafael Tristany, nebot del famós canonge; Josep Estartús, de Sant Privat d'en Bas, i el més jove, Francesc Savalls, que esdevindrà el més ambiciós i el més espectacular de la darrera carlinada.»⁸

El general Pavia, pressionat per Narváez, estava entestat a posar fi als carlins; els seus procediments de guerra no es diferenciaven pas gaire dels de l'enemic. El «mata, degolla» era el lema de tot aquell absurd. Sovint els presoners, o es passaven de bàndol o eren afusellats sense contemplacions. Pavia, en un moment donat, proclama que ha destruït les 30 partides carlines que es considerava que corrien per la geografia catalana. Aquesta era la notícia que Narváez volia que es difongués per tal de consolidar-se en el poder, però no era certa.

A principis de 1848, arriba a Catalunya des del seu exili de Londres el general Cabrera, per participar en la guerra. En començar la primavera és a Osseja, i darrere d'ell porta tot el seu estat major i vint-i-cinc ordenances.

El famós general, que lluia el títol de comte de Morella, torna a reaparèixer en els escenaris bèl·lics, però ja no tenia l'agressivitat d'antany que li va valer el sobrenom de *Tigre del Maestrat*. «El contacte amb l'aristocràcia anglesa havia llimat qui-sap-les aspros absolutistes. Cabrera, que estimularà el moviment, intentava de donar un sentit polític a la campanya, adonant-se, com tothom, de l'arbitrarietat política del Govern de Madrid».⁹

7. *Ibid.*

8. *Ibid.*

9. *Ibid.*

L'agost de 1848 el general Joan Prim s'incorporà a la Capitania General de Catalunya, per tal de fer front a una guerra que afecta bona part de la muntanya catalana. A més, els moviments republicans federals i anarquistes prosperen arreu. La situació política del país cada dia és més confusa i difícil de dominar.

El mes d'octubre de 1848 els militars, des de Montjuïc, bombardegen Barcelona; l'escusa que donen és que volen calmar els enrenous i els desordres públics produïts per diferents factors de pressió pública.

Enmig de tot aquell enrenou, Girona es proclama federal i és assetjada per Joan Prim. Durant uns dies els federals es defensen com poden, sota la direcció del banyolí Narcís Ametller, que no es rendeix ni sabent que Isabel II ja havia jurat com a reina d'Espanya. Un fort temporal de pluges fa desbordar els rius i fa capitular els revoltats, el dia 10 de gener de 1849. Els insurrectes fugen com poden i es refugien al castell de Sant Ferran, de Figueres, que va ser l'últim baluard dels militars federals anomenats «jamàncios».

Concentracions de tropes

A darreries de desembre de 1848 es té notícies de la presència i concentració de forces carlines a la vila d'Amer. El diari EL POSTILLÓN del dia 31 de desembre de 1848 diu que el dia 28 de desembre Marçal, un dels caps carlins, ofereix un ball a la vila d'Amer.¹⁰ Uns dies després, el mateix periòdic informa que el general Cabrera també era en aquella vila.¹¹ El DIARI DE BARCELONA del dia 7 de gener de 1849, confirma les notícies donades pel diari gironí, però també ens explica que les tropes eren entrenades per entrar en combat i que el general Cabrera va fer afusellar dos coronels del seu exèrcit perquè volien desertar.¹²

Les dues persones afusellades foren el coronel Miquel Pons i el comandant Joan Aguirrezabal. L'execució es va fer després de celebrar un consell de guerra, on se'ls acusà d'infidelitat, de sedició i de tenir correspondència clandestina amb l'enemic.¹³

«A començaments del 1849, la vila d'Amer i els seus contorns s'havien convertit –segons que diu Pedro Rújula– en el centre d'operacions de les tropes

10. EL POSTILLÓN, 31 de desembre de 1848.

11. *Ibid.*, 3 de gener de 1849.

12. Diari de Barcelona, 7 de gener de 1849, p.

101: «Gerona, 3 de enero. Hace más de diez días que Cabrera, Marsal y otros cabecillas han permanecido en Amer pasando alegres y bulliciosas fiestas dando bailes por la noche y ejercitando las tropas durante el día. Rechutan muchos voluntarios en los pueblos li-

mitroses. (...) En la mañana de ayer partieron: Cabrera hacia la parte de Olot y al llegar a las dos de la tarde a San Martí de Cantallops mandó fusilar dos coroneles de su comitiva acusados de intento de desertión. Marsal salió hacia la Selva por el lado del Ter, y Juvany hacia Santa Coloma.»

13. Antonio Pirala, *Historia contemporánea, segunda parte de la guerra civil*, t. I, Madrid, 1895.

carlines comandades pel general Cabrera. Prop d'Amer, protegit per una abrupta orografia, hi ha el lloc conegut pel Pasteral, amb unes característiques que el feien idoni per a les feines d'organització de tropes, l'establiment d'un centre bàsic d'administració i fins i tot per intentar empreses més complexes com fondre canons o la instal·lació d'un hospital.»

«Des d'aquestes posicions a la vora del riu Ter, les forces insurrectes desplegaven una gran activitat en una àrea àmplia que arribava fins a Vic, Olot, Berga i Solsona i en la qual exigien el pagament de contribucions. Per poder tirar endavant aquestes activitats sense entrebancs, era de vital importància un pont de fusta que comunicava els dos costats del riu, situat prop d'on actualment s'aixeca la presa.»¹⁴

La gran concentració de tropes i voluntaris absolutistes en aquest lloc ens indica que, d'alguna manera, els carlistes pensaven presentar alguna batalla als lliberals. En la zona s'hi arribaren a aplegar més de dos mil homes i cent vint cavalls.¹⁵

Aquest indret de concentració fou escollit per diferents raons. En primer lloc, en tota la contrada on estaven establerts i pels pobles del voltant els carlins gaudien de moltes simpaties i rebien moltes ajudes que els propiciaven els habitants d'aquella zona. I en segon terme, la situació geogràfica i física d'aquell enclavament era ideal per establir-hi un camp militar. Des d'Amer, era fàcil endinsar-se vers l'interior de Catalunya, cap a les comarques de Barcelona o de Girona i, si convenia, també tota aquella gent mobilitzada podria retirar-se a França, traspasant els Pirineus. Les rutes podien fer-se sempre per indrets emboscats, on era difícil ésser descoberts pels seus enemics.

El Pasteral està situat en la barriada del Pla d'Amont, que és del municipi de la Celler de Ter. En aquest indret hi ha una gran plana que va a morir just a tocar de les aigües del Ter que es pot controlar perfectament des de la muntanya de Canet, que és situada a la banda dreta del riu, i a l'altra riba les muntanyes del veïnat del Gallissà, situades en terme municipal d'Amer, tanquen la sortida natural, que també és barrada pel riu Ter i el seu afluent, el riu Brugent.

En l'indret del Pasteral, *Passus Teralis*, és a dir, «pas del Ter alt», hi havia hagut un pont que destruï un fort aiguat produït el dia 15 de novembre de 1599. Des d'aquella data i fins al final del segle passat, que fou quan es construï la nova carretera, sobre el Ter no va existir mai un pas estable. Abans de la construcció del nou pont, el Ter es passava o bé per una escala de gat que es col·locava entre dues roques situades a diferent nivell, que estaven situades on

14. Pedro Rújula, *Presència*, del 24 al 30 de gener de 1999.

15. *Diari de Barcelona*, 15 de gener de 1849.

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

avui està situada la resclosa, o bé a voltes s'edificaven passeres de fusta, situades uns metres més avall de l'esmentat pas natural. Aquelles passeres sovint eren destruïdes pels aiguats, la qual cosa produïa que s'estigués llargues temporades, que fins i tot podien durar anys, sense cap pas que tingués unes mínimes condicions per travessar el riu. Per aquesta raó, una passera en aquell indret sobre el riu Ter era l'objectiu estratègic principal, i més durant el mes de gener, època de fortes pluges i freds. El pont més proper al pas del Pasteral era a Susqueda; aigües avall, no n'hi havia cap més fins arribar a Girona.

La presència de tropes carlines a Amer no passà pas desapercebuda als liberals. El nou capità general de Catalunya, D. Manuel de la Concha, anava des de feia dies cercant les tropes de Cabrera. En assabentar-se de la seva presència a Amer, marxà amb els seus homes al seu encontre, en direcció a Vic, a fi de sorprendre als absolutistes i tallar-los la sortida per les Guàrdies. El seu objectiu era fortificar els ponts de Sau i Susqueda, i després anar en direcció cap a Amer seguint el traçat del Ter. El DIARI DE BARCELONA del dia 15 de gener ens informa que De la Concha persegueix Cabrera i que el dia 11 de gener era a Vic.¹⁶

El dia 15 de gener, novament el DIARI DE BARCELONA reproduïx una nota que ja va publicar EL POSTILLÓN de Girona el dia 12. La notícia ens confirma el gran moviment de tropes que es desplega al voltant de Cabrera per encerrar-lo.

Els esforços per entrar en combat amb els soldats del cèlebre *Tigre del Maestrat* no són pas petits. El govern vol posar fi d'una vegada per totes a l'estat de guerra i a la insurrecció carlista, que sovint pren sota el seu poder algunes viles i ciutats, i intenta aixecar tot el país en contra del govern d'Isabel II.

A principis de gener, procedent de Vigo, arribà a Roses el batalló de Borbón, que serà dirigit pel general Nouvilles, que també es disposava a anar en ajut de les tropes isabelines que anaven darrere els carlistes, que tenien el seu centre d'operacions a la vila d'Amer. Vegem-ho:

«Todas las facciones de Cataluña en número de unos dos mil hombres y 120 caballos se hallan reunidas en Amer, cuyo punto continua siendo el cuartel general; pues si bien Cabrera ha hecho diferentes salidas ha vuelto siempre a pernoctar en dicha villa, temeroso de encontrarse con alguna columna de las que operan por aquellos contornos. En una de las varias veces que ha salido topó con la columna del coronel Hore, que si bien no se sabe aun el resultado de la acción, no fue gran cosa, pues la facción tuvo de 3 a 4 heridos que entraron por la noche en Amer; y las bajas de la columna no se saben.

16. Ibid. 14 de gener, p. 222: «Antes de ayer, al mediodía llegó a esta procedente de Gerona el capitán General con cuatro batallones, caballería, tercios y mozos de escuadra; hoy al mediodía ha vuelto a salir con su gran convoy a fortificar los

puentes de Sau y de Susqueda... y según se ve va a dar nuevo impulso a las operaciones militares.» (...) «Cabrera, Marsal y Estartús salieron precipitadamente de Amer por haber entrado en aquel pueblo cuatro columnas nuestras.»

«El general Nouvilas que en nuestro número anterior dijimos había pasado a Figueras regresó ayer al medio día acompañado de la columna de ésta que había salido a su encuentro y de un batallón de Borbón procedente de Vigo que desembarcó en Rosas, destinado a esta provincia; hoy al mediodía ha salido de nuevo hacia Amer, en donde seguramente no le aguardará Cabrera, si no quiere que le cueste cara su temeridad. También ha salido escoltado por la fuerza arriba expresada un convoy de víveres y aprovisionamiento que se cree iban destinados a los destacamentos de las torres que se van a construir en los puentes que hay sobre el Ter, habiendo hecho retirar todas las barcas que en el mismo había, con el fin de impedir que los facciosos puedan pasarlo a mansalva cuando les convenga.

«Continúa aun el bloqueo y el agua de la acequia Monar todavía no ha vuelto y creemos tardará si las autoridades no dictan medidas eficaces para remediar y prevenir.»¹⁷

Des d'Amer, les tropes absolutistes feien diferents sortides, més que res per despistar els reialistes i provocar alguns sabotatges, com eren els talls d'aigua de la sèquia Monar, que proveïa d'aigua Girona.

L'exèrcit isabelí volia entrar en lluita amb els carlistes, però aquests s'escapolien sempre que podien, evitant, en la mesura que els era possible, grans combats. El general Nouviles, que comandava una columna de soldats procedents del castell de Figueres i el batalló de Borbó que havia desembarcat a Roses procedent de Vigo, anà en direcció a Amer, per tal de no perdre temps i entrar en combat amb les forces del general Cabrera. A la zona també hi acudí el coronel Ruiz, procedent de Santa Coloma de Farners, que es va enfrontar en una trifulga amb els carlistes a la Cellera de Ter, i després els va perseguir Guillerries enllà, fins arribar a Osormort. Prop del Montseny, i per la plana de Vic, el capità general de Catalunya, el general De la Concha, hi tenia els seus homes, que volien tallar la retirada dels carlistes quan fugissin vers aquella zona.

L'estratègia dels militars liberals anava encaminada a l'encerclament de Cabrera i les seves forces, però l'objectiu no era fàcil. Els carlistes eren grans coneixedors de l'orografia de la zona, i a més eren autèntics especialistes en la guerra de guerrilles; a més, la frondositat de la vegetació del país impedia un albirament ampli del terreny. En algunes ocasions, els bàndols contendents passaven a escassa distància l'un de l'altre, sense que se n'adonessin. Amb tot, el general Cabrera desconeixia completament el país, però tenia a les seves ordres gent que coneixia mil·limètricament cada racó d'aquestes contrades.

Els reialistes prou que cercaven el seu enemic i volien fer-lo sortir a camp obert per engegar una batalla, però els carlins no es deixaven sorprendre i

17. *Ibid.* 15 de gener, p. 236.

només donaven la cara en indrets on tenien assegurada una bona sortida. El DIARI DE BARCELONA del dia 16 de gener informa clarament de les maniobres militars que fan els liberals per fer entrar en batalla els absolutistes i del rebuig d'aquests a entrar en combat obert.

«Nouvelas salió de Gerona decididamente para atacar a Cabrera que seguía en Amer; pero no fue necesario toda la columna para desalojarle. Bastó la aproximación del batallón de vanguardia para que Cabrera abandonara Amer, rehusando todo combate. -Mas hubo de admitir a pesar suyo el que le dio en la Sella, el coronel Ruiz, quien después de un choque bastante vivo le obligó a dispersarse. Entonces el coronel Ruiz subdividió sus fuerzas y él con solo cinco compañías le siguió la pista hasta Osormort.

«En tan mala situación dirigiose Cabrera hacia Collformic que es la subida del pueblo de Seva por el Pla de la Calma, y allí si que le favoreció la suerte pues solo una rara casualidad le libró de tropezar con el general Concha que con una fuerte división se dirigía a aquel punto, cuya importancia conocía y quería aprovechar para cortar a Cabrera la retirada. Casi que éste y el general Concha pasaron al mismo tiempo por Collformic.

«Parece que Cabrera se dirigía hacia el Montseny a fin de tomar algún aliento en sus fragosidades

«De Vic le escriben que el 12 al anochecer llegó a aquella ciudad el Capitán General con tres batallones, caballería, tercios y mozos de escuadra de la parte de Casa Toni Gros, en donde dejó la columna del coronel Santiago que protege la fortificación que se está haciendo en el manso Grau, camino de Olot y el telégrafo que se construye en San Julián de Cabrera, que por su elevación se distingue hasta el Pirineo; habiendo quedado al parecer suspendidas las obras de los puentes de Susqueda i Sau. El citado día 12 salió otra vez Concha hacia el Montseny y la columna del brigadier Lasal salió camino de Barcelona.

«Al Barcelonés le escriben que el día 13 se levantó el bloqueo que los carlistas hacían sobre Vic pudiendo partir el correo.

«Con fecha del 14 le dicen desde la propia ciudad de Vic, que ayer fueron embargados en toda la plana gran número de carros y mulos: dicen que es para ir a fortificar el Grao de Olot, a 7 leguas, para asegurar el paso de Vic a Olot, cosa muy necesaria por ser el lugar desierto y escabroso. Dicen que van a fortificar el santuario de la virgen de Cabrera instalando un telégrafo; ya que construyendo otro en Puiggraciós se podrá establecer la unión: Olot-Vic-Barcelona.

«Parece que el 14 hubo un fuerte tiroteo por la parte de Taradell.»¹⁸

Mentre el coronel Ruiz i el capità general de Catalunya, Don Manuel de la Concha, empaitaven les forces carlistes per les Guillerries, el general Ramon

18. *Ibid.* 16 de gener, p. 252.

Nouvilas i Ràfols entrava a la vila d'Amer. Per la seva banda, el general carlista Marcel·lí Gonfaus i Casadesús, conegut popularment com Marçal, fugí dels realistes anant en direcció a Banyoles. Per ordre del coronel Ruiz, les forces liberals varen destruir i cremar la barca que creuava el Ter entre la Cellera i Sant Julià del Llor.

El DIARI DE BARCELONA del dia 17 de gener ens informa d'aquelles maniobres:

«Se dirigió a Amer la columna y convoy que a las órdenes del Comandante General de la Prov. (Nouvilas) dijimos en nuestro número anterior había salido de ésta. Al anochecer llegó a Amer sin encontrar ningún obstáculo por el camino: sólo en las inmediaciones de Amer tuvo un pequeño tiroteo con parte de las facciones que tenían ocupadas las alturas inmediatas y de las que se bastó un batallón para desalojarlas. La columna se alojó en Amer y al día siguiente salió también con el convoy a fortificar según se decía el puente de Susqueda.

«-Se asegura que por mandato del coronel Ruiz fue hecha pedazos, y quemada después, una barca mas que regular que había para pasar el Ter en el punto de la Sella.

«En la mañana de ayer entró Marsal en Bañolas donde comió y estuvo hasta media tarde. -Marsal estaba esta mañana en la Costa Roja y este mediodía unos diez caballos de su partida han llegado hasta Sarrià donde han fijado un bando prohibiendo la entrada de víveres en la ciudad.»¹⁹

Durant uns quants dies, les incursions dels militars per les Guillerics, el Cabrerès i la Garrotxa van ser freqüents. Els carlins no volien trobar-se de ple amb l'exèrcit liberal que els anava al darrere, empaitant-los. Només de tant en tant es produïen algunes topades que duraven poca estona i temporalment assetjaven algunes viles i ciutats, com Vic o Olot. Amb tot, els carlins estaven entestats a tallar l'aigua de la sèquia Monar, per tal de sabotejar al màxim possible la ciutat de Girona.

«En todo ayer no vino agua por la acequia Monar, pero hoy por la mañana ha vuelto por disposición del coronel Ruiz que anda por estas inmediaciones, y se dice que lleva presos varios alcaldes por no haber impedido que unos 12 o 15 carlistas cortasen el agua anteayer. Es la tercera vez que en pocos días cortan la acequia.»²⁰

«Por algunos paisanos venidos de Bescanó ayer mañana se supo que estaba allí una partida de facciosos de unos 30 infantes y 12 caballos destrozando y desbaciendo las compuertas al objeto de pegarles fuego. A las dos de la tarde salieron fuerzas de Gerona, pero los facciosos ya habían marchado habiendo quemado ya una de las compuertas, y medio destrozado la otra.

19. *Ibid.* 17 de gener, n. 9276.

20. *Ibid.* 22 de gener, p. 358.

«Que el coronel Ruiz los días 22 y 23 ha ocupado su gente en construir un puente para el paso del Ter, en el Pasteral con motivo de haber el coronel Ruiz mandado destruir la barca que servia a dicho objeto.»²³

El fred i la pluja varen ser les constants que afectaren molts dels primers dies de l'any 1849. A primers de gener, forts temporals de pluges desbordaren rius com el Ter. El mal temps es va perllongar fins a finals de mes. Aquestes males condicions meteorològiques explicarien clarament la importància que tenia un pas ben condicionat sobre el riu Ter. També aquestes condicions meteorològiques afavorien clarament l'estratagema dels absolutistes per escapolir-se, Guillerries enllà, de la persecució de l'exèrcit reialista.

La lluita

Finalment, els dies 26 i 27 de gener de 1849, a l'indret del Pasteral va produir-se la confrontació entre els dos bàndols contendents. Segurament, un dels motius que impulsà Cabrera a no entrar abans en forts combats contra els seus perseguïdors era el poc armament que tenia el seu exèrcit. De fet, esperava que durant aquell mes de gener li arribessin sis mil fusells, procedents d'Anglaterra, però aquest armament no va arribar, perquè fou interceptat per les autoritats reialistes.

El ministre a l'exili de Carles VI, el Sr. Romualdo Madia Mon, va enviar a Cabrera l'armament, però l'encarregat de l'entrega, que era el Sr. Enrique Téllez Laceu, va posar-se en contacte amb el cònsol espanyol a Marsella, i les armes mai arribaren al general carlí, que tant les necessitava per tirar endavant aquella guerra.²⁴

El dia 26 de gener, el pas sobre el Ter al Pasteral ja estava construït, i era vigilat des del veïnat del Gallissà, que està situat a la banda esquerra del Ter, per un petit destacament de soldats del general Marçal. La resta de les tropes carlistes i el seu comandant en cap descansaven no gaire lluny d'aquell lloc, dins el terme municipal d'Amer.

Al capvespre d'aquell dia d'hivern va començar l'enfrontament entre els dos bàndols que tan esperat era per les forces liberals. El brigadier Ruiz, que tenia el seu destacament a Santa Coloma de Farners, arribà al Pasteral procedent d'Anglès, pel camí natural que aleshores conduïa a Amer. Per la riba dreta del Ter, va atacar les forces carlistes que controlaven el pont. Aquella acció va ser una mica precipitada, i va propiciar que els carlins rebutgessin el primer atac.

23. Ibid. 29 gener, p. 473.

24. Modesto Lafuente, *Historia general de España*, t. VI, Barcelona, 1882.

Modesto Lafuente, en la seva *Historia de España*, ens explica com varen iniciar-se els fets:

«El brigadier don Felipe Ruiz, faltando a las ordenes del general en jefe, atacó a Cabrera antes de tiempo, cerca de la propia villa de Amer, en un sitio llamado el Pasteral.»²⁵

El llibre *Teatro de la Guerra* ens explica els fets d'aquesta manera:

«El coronel Ruiz obedeciendo las instrucciones del general Nouvilas, se había puesto en marcha desde Anglés, a la cabeza de 900 infantes y 50 caballos; y tocando en la Sella, se arrojó sobre el puente de madera del Ter, trabando desde luego la refriega con una escasa fuerza montemolinista que Marsal había dejado en aquel punto para proteger el puente. Arrollada esta débil fuerza empezaron a pasar los isabelinos a la orilla izquierda, y ya lo habían verificado 20 soldados, cuando cayeron sobre ellos de repente los montemolinistas de Amer, profiriendo estrepitosas aclamaciones y gritos de viva el rey, viva el conde de Morella. Este momento debía ser decisivo. Los 20 soldados, temiendo ser envueltos, se replegaron velozmente, y lograron repasar el Ter, mientras el grueso de la caballería y infantería isabelina dominaba la eminencia que se destaca sobre el río, y la caballería y reserva ocupaban el llano de que hemos hecho mérito también. Alentado Cabrera con esta primera ventaja, no vacila un instante; precipita a sus guías sobre el Ter, y estos valientes soldados, dóciles a la voz de su jefe, atraviesan el río con el agua al pecho en el corazón del invierno, seguidos de los 14 caballos de Marsal, y al llegar a la orilla derecha, acometieron con tal furia a la columna de Ruiz, que le obligaron a encerrarse en unas casas contiguas a la Sella.»

El choque había sido empeñado, pero no tan sangriento como podía presumirse. Perdieron los isabelinos 16 muertos, dos de ellos oficiales y 10 prisioneros: los montemolinistas tuvieron cuatro soldados de infantería y uno de caballería muertos, con varios heridos. Eran dueños del campo de la acción y habían conquistado una superioridad decidida.

«La noche no puso término al afán de combatir y al deseo de la victoria: Marsal trató de apoderarse de una de las casas en que estaban encerrados los isabelinos, y no perdonó medio alguno para lograrlo. Todos los resortes que impelen al hombre al sacrificio de su vida, como el honor, la ambición, la codicia, todos los puso en juego el jefe montemolinista para avivar al ardor belicoso de sus oficiales y soldados. Arengó á unos y á otros; prometió á los primeros el grado inmediato, y á los segundos recompensas pecuniarias si se decidían á incendiar la casa. Era la empresa sobrado ardua, pues para llegar hasta el edificio hacíaase preciso arrastrar una granizada de balas que salían de todos sus costados; mas los oficiales montemolinistas avanzan con ejemplar intrepidez; sus soldados les siguen con hachas en la mano y no se sabe

25. *Ibid.*

cuál habría sido el resultado de tan tenaz empeño y tan gallarda defensa, si el edificio asentado sobre sólidos asientos, no hubiera resistido la acción incipiente del fuego, y si Marsal, viendo caer mortalmente heridos á dos oficiales y á cuatro individuos de tropa, y diez de esta clase heridos de menor gravedad, no hubiese dado orden para desistir de tan arrojado combate.»²⁶

Per tradició, a la Celler de Ter es diu que les dues cases del Pla de Monton es refugiaren els soldats liberals foren el Balaguer i Can Just.²⁷

El diari EL POSTILLÓN del dia 31 de gener informa dels fets ocorreguts al Pasteral amb la següent notícia:

«Muy abultadas fueron las noticias que al principio se recibieron del encuentro habido entre la columna del coronel Ruiz y la facción de Marsal en el punto del Pasteral, por esto nosotros no quisimos insertarlas, mas ahora pasados ya los primeros momentos bien que aun no se ha publicado ningún parte pueden darse algunos detalles que creemos no serán nada exagerados.

«Con objeto de destruir el puente del Pasteral (según ya dijimos en nuestro número anterior) había pasado á la Sella el señor coronel Ruiz, desde donde destacó dos compañías de Valencia á fin de que vadeando el río se situasen á la izquierda del enemigo; pero apercibido este del movimiento se les echó encima cuando estaban á la mitad del río y no pudiendo resistirse tuvieron que retroceder, dejando no obstante en manos de la facción á una pequeña guerrilla de 13 hombres que por estar ya al otro lado no pudo retirarse.

«Hallándose bastante distantes de la restante fuerza las dos expresadas compañías decidieron encerrarse en dos casas que tenían allí cerca lo que visto por la facción pasó el río y les quitó toda comunicación con el resto de la columna, No pudiendo aguantar el fuego certero que desde las casas donde estaban encerrados le hicieron los bravos soldados de Valencia decidieron pegarlas fuego lo que no pudieron efectuar mas que en una que fue la mitad incendiada y que no por esto consiguieron se rindiesen las ya referidas compañía, hasta que cuando llegó allí el Sr. Comandante General logró ponerlas a salvo.»²⁸

El general Nouvilas, per tal d'intervenir en aquella lluita, va sortir de Girona amb 1.700 homes, 100 cavalls i una bateria, i va arribar a la Celler al capvespre del dia 27 de gener. Els seus homes varen participar en l'alliberament dels soldats isabelins que restaven assetjats dins les dues cases de pagès esmentades. Per la seva banda, el capità general de Catalunya, Don Manuel de la Concha, intentava tancar la sortida dels carlistes situats a Amer, per la banda de Vic.

26. Del llibre *Téatro de la guerra* (Biblioteca de Catalunya).

27. Informació facilitada per Lluís Llagostera.

28. *El Postillón*, 31 de gener de 1849.

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

Aquella primera victòria sobre els liberals va encoratjar els carlistes, que en lloc de fugir d'Amer decidiren quedar-se per tal de plantar cara a l'exèrcit reialista. Per intervenir en successives accions bèl·liques, el general Cabrera va rebre el petit reforç del batalló d'Olot, que era manat per Gisbert. Les tropes isabelines estaven situades a la riba dreta del Ter i les carlines, a la banda esquerra. Un cop establerts clarament els assentaments militars, va quedar molt clar que el punt estratègic d'aquella disputa seria el pont de fusta, la possessió del qual passarien a disputar-se els dos exèrcits.

A primeres hores del matí del dia 28 de gener, el general Nouvilles va prendre la iniciativa de col·locar quatre bateries, que se situarien entre la muntanya de Canet i un molí situat aigües avall d'aquest indret, no gaire lluny del mas Carreras, en terres que corresponen al terme municipal de la Celleria de Ter. A l'altre costat del Ter, els carlistes, des dels promontoris de Gallissà i la plana que baixa vers la masia de Can Ter, que correspon al municipi d'Amer, defensaven les seves posicions, confiats que la gran quantitat d'aigua que baixava pel riu, conseqüència de les pluges dels últims dies, no faria gens fàcil passar-lo.

La sorpresa es va produir quan un grup d'homes de l'exèrcit isabelí aconseguí travessar el riu. L'operació era dirigida pel coronel Ríos, que donava les ordres des d'una barca. Després que un petit grup de soldats aconseguís travessar el Ter, aquests establiren un punt de defensa que serviria perquè darrere seu les tropes liberals passessin el riu per aquell indret. Inesperadament, un batalló d'homes sortiren a lluitar contra els carlistes pel costat esquerre. La incursió anà acompanyada de foc d'artilleria, que va causar una gran confusió i va fer retirar de la seva posició defensiva les forces carlistes. Tot i que el general Marçal va intentar refer les seves columnes situades davant del mas Ter, que està situat prop de la carretera que actualment porta de la Celleria a Amer, posant-se personalment a primera línia de batalla amb la cavalleria i les forces d'infanteria, l'esforç va ser inútil.

La notícia de l'atac isabelí al Pasteral va arribar al general Cabrera, al seu quarter general situat a Amer, en el precís moment en què anava a esmorzar. El militar no va creure que aquella acció tingués massa importància, i abans de sortir vers el Pasteral va menjar plàcidament.²⁹

En arribar al lloc de l'acció, el cap de les forces carlistes es va trobar que els seus homes ja estaven en plena retirada i les forces reialistes havien aconseguit la posició del Pasteral i passaven sense cap oposició el riu Ter, amb aigua fins al pit. La defensa del pont, de fusta, també va ser abandonada. El general Cabrera, des d'un petit promontori, va intentar reorganitzar les forces i plantejar

29. Pirala, *Historia...*

una segona línia de defensa, potenciada amb les forces del batalló d'Olot i 70 cavalls, que havien arribat aquell mateix matí. La nova línia defensiva comptava també amb tot el gruix de les tropes carlistes, que acudiren al lloc de la batalla procedents d'Amer. La lluita va ser en va. Els liberals eren molt superiors i l'artilleria feia molt de mal.

La batalla es va donar per finalitzada moments després que el general Cabrera resultés ferit en la cuixa de la cama dreta.

El llibre *Teatro de la Guerra* explica aquella acció d'aquesta manera:

«Bien conocía Nouvilas las grandes dificultades que presentaba la espugnación del puente, y que si no lograba arrebatárselo de pronto por medio de un gran golpe de fuerza, cosa á la verdad muy difícil, se vería empeñado en un combate largo sangriento, y sin esperanza de resultado propicio. Nouvilas colocó en batería las cuatro piezas de montaña sobre las alturas de la derecha del Ter, y maniobró sobre el puente y el vado de un molino que tenía en frente, mientras que el coronel Rios atravesaba en una barca el vado del Ter, llevando á sus órdenes el batallón de las Navas y el 1º de Astorga. Saltan estas tropas en el litoral opuesto y arrollan el ala izquierda de los montemolinistas; procuran estos rehacerse al abrigo de su caballería y de la masa de infantería ocultas en el bosque; pero las cuatro piezas de montaña dirigidas por el capitán Mesa, fulminaron un terrible fuego de blanco, que introdujeron la confusión durante algunos minutos en las fuerzas montemolinistas obligándoles á pronunciarse en retirada.

«A fin de sostener vigorosamente el movimiento progresivo del coronel Rios, dispuso Nouvilas que la caballería al trote marchase apoyando sus alas, y el mismo general puesto á la cabeza de las tropas que operaban bajo su inmediato mando, se arrojó al vado del Ter, atravesó este río con el agua á la cintura y se esforzó á precipitar la retirada de los montemolinistas.

«Sin embargo, recobrados estos de la primera impresión rehicieron sus columnas, y aunque, se le venían encima fuerzas enemigas muy inferiores por su número, emprendieron y sostuvieron con bastante orden y firmeza su movimiento retrógrado, echando Marsal con la caballería y un batallón de infantería por la carretera de Gerona á Amer, y siguiendo Cabrera con el resto de sus fuerzas una línea convergente para caer sobre este último punto.

«Pero aun retirándose no había renunciado el general montemolinista al pensamiento de vender mas cara la victoria á las tropas de la reina. Pretendía apoyar sus fuerzas en una nueva serie de posiciones y desplegar en su defensa, rara y sangrienta tenacidad, y al efecto mandó hacer alto á una de sus compañías: echó pie á tierra y se puso á observar los movimientos de los isabelinos. En esta aptitud le alcanzó una bala de fusil que le atravesó el muslo derecho.»³⁰

30. *Teatro...* (Biblioteca de Catalunya)

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

Els morts carlistes pujaren a 30, entre els quals hi havia un ajudant de Sargatal i tres oficials més. El nombre de ferits fou superior a 80 persones, i entre aquests hi havia el mateix Cabrera, un cosí seu anomenat Valero i l'ajudant i cunyat d'en Marçal. Durant els dos dies d'acció les forces de la reina tingueren 26 morts, entre els quals hi havia dos oficials, i 35 ferits.

El DIARI DE BARCELONA del dia 1 de febrer de 1849 donava la notícia de la batalla del Pasteral d'aquesta manera:

«Con referencia al comandante general de la provincia de Gerona que escribe, desde S. Martín de Cantallops en 28 del actual, se sabe oficialmente que la acción dada el 26 por el coronel Ruiz sobre el Pastoral en las inmediaciones de Amer fue sumamente brillante y dio por resultado que los enemigos fueron arrollados y puestos en dispersión; que el combate fue repetido el día siguiente, y que la pérdida de nuestros valientes fue de 7 muertos entre ellos dos oficiales de Valencia, 17 individuos de tropa heridos, 7 contusos, dos oficiales heridos y otros dos contusos, y que la del enemigo fue de tanta consideración que pasa de 30 muertos, y sobre 80 heridos, siendo uno de ellos, de bastante gravedad, Cabrera, además un primo suyo llamado Valero, el ayudante y cuñado de Marsal, muerto el de Saragatal y algunos otros jefes, tres prisioneros y dos presentados al finalizar el combate, siendo uno de ellos soldado de la Unión y asistente de uno de los ayudantes de Cabrera, que fue primero de noticiar la herida del cabecilla.

«Juzgando á nuestros lectores ansiosos de saber lo que pueda haber de cierto acerca la noticia de la muerte de Cabrera que circuló ayer tan válida, nos apresuramos á trasladarles lo que hemos llegado á inquirir.

«El día 26 hubo en el sitio llamado el Pasteral un reñidísimo encuentro entre la columna del coronel Ruiz y las gavillas que mandaban los cabecillas Cabrera y Marsal con motivo de la destrucción de un puente de tablas que los últimos habían allí construido. Desgraciadamente la acción había empezado tarde y la noche que sobrevino no permitió sacar todas las ventajas posibles del valor y decisión con que nuestras tropas acometieron á los rebeldes. Los facciosos tuvieron quince muertos la mayor parte de ellos oficiales, y un sinnúmero de heridos, tantos como que en solo Amer se curaron aquella noche treinta y tres. La columna también perdió dos oficiales y cinco soldados, y además tuvo diez heridos y ocho contusos.

«Al día siguiente 27, se emprendió de nuevo la acción que el día antes había sido interrumpida por la noche; pero esta vez ya los facciosos fueron tan cobardes como de costumbre, pues buyeron y se dispersaron en distintas direcciones, abandonando el pueblo de Amer donde entró triunfante el coronel Ruiz, y todo aquel territorio.

«En uno de estos encuentros, en el día 26, fue herido Cabrera, circunstancia que hemos visto confirmada no solo por algunos partes oficiales sino también por cartas particulares. Esta herida habrá dado lugar á que se dijese que el héroe del Maestrazgo había muerto, lo cual no se ha confirmado, aunque también podría ser cierto, y

que los facciosos lo ocultasen á fin de evitar el mortal desaliento que este suceso derramaría entre los suyos. De la propia suerte que se ha ocultado la gravedad de la herida, podría haberse tenido oculta su muerte caso de haber sido cierta.

«El exmo. Sr. Capitán general estaba el día 28 en Olot, ignorándose absolutamente que rumbo había tomado, si hacia la provincia de Gerona para acabar de lanzar de allí á los que andan desanimados y dispersos después de los encuentros del día 26 y 27, ó hacia la Guilleria y Montseny á fin de quitar todo descanso á los que allá se habrán refugiado, ó bien á otra parte donde su plan de persecución le llame.»³¹

El comunicat de guerra del comandant de Girona que va enviar al capità general de Catalunya per informar-lo dels fets del Pasteral diu el següent:

«Exmo Sr. El 26 previne al coronel Ruiz hiciera un reconocimiento sobre el Pasteral, con el objeto de, el 27 marchando yo sobre el mismo punto por la orilla izquierda del Ter, destruir el puente de madera construido por Marsal, mas como este jefe tenia órdenes de V. E. de guardar la derecha del río, quiso arrojar á la izquierda el enemigo que lo había pasado, lo que logró sin embargo de ser la facción de Marsal y Cabrera reunida en número de 800 hombres y unos cuarenta caballos, mas como no tenia donde pernoctar tuvo que repasar el río para volver á la Sella; cargando impetuosamente y con furia mientras el movimiento retrógrado que se hubiera convertido en derrota á no ser la brillante disciplina de los cuerpos de S. Quintin y Valencia, el tesón de dicho coronel Ruiz y una oportuna carga de caballería dada con bizarría por el capitán Subinsdrynki; sin embargo no se pudo evitar quedaran cortados de la columna unos cincuenta cazadores que refugiados en dos casas se han defendido heroicamente durante la noche, á pesar de habérselas la facción por tres veces incendiado, y me cabe la satisfacción de haber salvado á estos valientes mandados por el capitán Capilla y teniente Saliquet: hallábase también con ellos el físico de S. Quintin D. José Pérez López que ha demostrado igual valor en el combate que celo y eficacia en el desempeño de su facultad, como verá V.E. por el adjunto parte que me transmite el jefe de la columna.

«Como las noticias que recibí en Gerona durante la noche del 26 al 27 acerca del combate sostenido por el coronel Ruiz, no me daban un conocimiento exacto del resultado, marché en tres horas á la Sella reuniéndome á este jefe, y después de un corto descanso emprendí el movimiento sobre el Ter para atacar al enemigo, que en número de mil quinientos á mil seiscientos infantes y ciento veinte caballos, se hallaba situado en la otra orilla y en las formidables posiciones del Pasteral, maniohré sobre el puente y el vado del molino que tenia á mi frente, engañando así a Cabrera mientras por un movimiento sobre mi derecha, ejecutado hábilmente por el coronel Rios, pasaba el Ter por el vado de la barca con el batallón de las Navas y el primero de Astorga, envolviéndola á la izquierda enemiga que quiso

31. *Diari de Barcelona*, 1 de febrer de 1949, p. 544-45.

Després de la derrota només tenien un pla, que era evitar com fos que el general Cabrera caigués presoner dels reialistes.

En Marçal, amb els seus homes, fugint dels reialistes, passà per la Barroca, i anà a sortir per la banda de Banyoles, i després marxà vers Orriols. L'endemà anà vers Santa Eugènia i Salt, mentre era perseguit pels homes del capità general de Catalunya.

El general Cabrera, després de ser curat en un mas de Sant Martí Sacalm, es creu que s'amagà uns dies en una barraca d'uns carboners i després fugí pel Cabrerès, en direcció als Pirineus.

El DIARI DE BARCELONA del dia 3 de febrer ens confirma la fugida que emprengueren els soldats absolutistes, i la persecució que feien les tropes reialistes que no aconseguiren atrapar Cabrera:

«El Exmo, Sr. capitán general pasó de Olot á Gerona, á donde llegó el día 30. A poco de su llegada, como supiese que Marsal con su caballería se hallaba á corta distancia, dispuso salir inmediatamente en su persecución. Pero como temiese llegar tarde y no alcanzarlos, destacó la caballería de su escolta con algunos de sus ayudantes. Esta fuerza marchó á galope, y efectivamente consiguió dar alcance al enemigo. Pero unos cuantos facciosos esperaron tras un parapeto, y desde allí dispararon una descarga de que hubieron de resultar tres ó cuatro heridos.

«Sin embargo no fue parte este cobarde atentado para detener á las tropas de la Reina en su carrera, sino que entonces dieron la acometida con mayores bríos. El resultado del encuentro fue haber dejado los facciosos en el campo cuatro muertos, entre ellos un titulado oficial, que todavía no se sabe quién fuese, cuatro prisioneros, dos caballos también muertos y otros dos cogidos con una porción de armas de todas clases. Por nuestra parte no hubo mas desgracias que las referidas, efecto de la descarga leve.

«El señor general Concha salió de Gerona inmediatamente después de haberlo verificado la caballería de su escolta, sin apenas haber tenido tiempo para tomar un cortísimo descanso, y sin que pudiesen ir á felicitarle las autoridades y personas notables.

«Es ya indudable que Cabrera está herido, pues además de lo que acerca de esto dice el parte que insertamos ayer á última hora, parte escrito al lado de la misma cama en que poco antes había sido curado, además de la relación hecha al coronel Ruiz por el asistente de aquel cabecilla que se le presentó, hemos visto nó una sino muchas cartas en que se confirma la misma nueva. En lo que no hay conformidad es en lo relativo al número, lugar y calidad de las heridas: la primera noticia fue de que tenia dos heridas, una en la ingle y otra en el pescuezo, y que no dejaban de presentar alguna gravedad. Después se supuso que solo tenia una en el muslo, que si bien no grave de suyo, era fácil llegarse á serlo por razón de la falta de descanso y comodidades.

Apèndix

El Gravat de la Batalla

En el llibre titulat *El Teatro de la Guerra*, que hem pogut consultar a la Biblioteca de Catalunya, hom pot contemplar un magnífic gravat que representa la batalla del Pasteral succeïda el dia 27 de gener de 1849 i que reproduïm aquí. A primer cop d'ull aquesta representació gràfica es fa difícil d'interpretar pel fet que el paisatge dibuixat no s'ajusta gaire a la realitat que coneixem. Amb tot, després d'una observació atenta, hom s'adona de la precisió i quantitat de detalls que dóna l'artista J. Donon, que és qui signa l'obra.

Tot i que les similituds amb el paisatge real són mínimes –dibuixar el lloc on es desenvolupà la batalla amb aparença real presenta, certament, moltes dificultats– sí que podem observar-hi alguns aspectes que almenys tenen una certa lògica.

Per exemple, a mà esquerra, en la part baixa del gravat, veiem un petit turó on els liberals havien posat un canó. Salvant totes les distàncies, que són moltes, aquest indret representaria la muntanya de Canet. Aquesta elevació, que en la realitat té forma arrodonida, fa la separació entre el veïnat de Plantadís i el Pla d'Amont, del terme municipal de la Celler de Ter.

Més amunt d'aquest pujol veiem unes edificacions presumiblement situades després de passar el riu Ter, ja en el terme municipal d'Amer. Els edificis dibuixats són molt diferents dels que allí existeixen; amb tot, malgrat la fantasia que hi ha posat l'artista, per la seva situació aquests edificis corresponen als següents: en primer terme, l'edifici que sembla un castell, no és tal, sinó les masies del Gallissà can Lloret i can Tunant, que formen una petita concentració de cases situades en l'indret conegut com el veïnat del Gallissà.

Després veiem un segon grup d'edificis que podria correspondre perfectament al veïnat de Palou, on trobem masies com can Palou, la Gasulla i can Molsa.

Entre aquests dos grups de cases observem un conjunt d'edificacions damunt d'una muntanya. En realitat, podrien correspondre a les cases de Sant Martí Sacalm o de Cantallops, lloc que era freqüentment visitat pel general Ramon Cabrera, durant els dies previs a la batalla del Pasteral. Fou en una casa d'aquest veïnat, que correspon al municipi de Susqueda, on al militar absolutista se li va practicar una cura d'urgència després d'ésser ferit en l'esmentada batalla. En el gravat també observem que la batalla va produir-se en una plana tancada a l'esquerra per muntanyes de poca altitud. La realitat física del terreny és també molt diferent de la que presenta l'obra. La batalla va disputar-se efectivament

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

en una plana existent entre els veïnats del Pla d'Amont de la Celleria de Ter i els del Gallissà i de Palou del municipi d'Amer, a tocar l'aiguabarrerig del riu Ter i la riera d'Amer, en una altitud aproximada sobre el nivell del mar d'uns 200 m. Però les muntanyes que veiem en la part superior del gravat en realitat no són tan baixes com sembla en la representació, sinó que tenen forts desnivells fins arribar a l'altitud de 942 m del puig del Torn o 774 del puig Bernat i 835 m en el pla de Sant Martí Sacalm.

Malgrat totes aquestes diferències, que a voltes ens desorienten una mica, el gravat és un treball magnífic que ofereix molts detalls sobre com va produir-se la batalla. A la part superior de l'obra veiem dibuixat l'exercit carlí defensant la posició estratègica del pont de fusta aixecat sobre el Ter. En una segona línia, en un pla més elevat, veiem la cavalleria absolutista, amb una figura que destaca sobre la resta. És un genet que duu l'espasa desenveïnada i, brandant-la, assenyala una posició d'atac als qui l'acompanyen. Aquest militar porta una capa blanca. Aquest detall ens permet de suposar que es tracta del general Cabrera, que solia portar una capa d'aquest color, que el va fer famós.

A primera línia, en la part inferior del gravat, veiem l'exèrcit liberal completament desplegat i que travessa el riu Ter després de fer una maniobra de fals atac sobre el pont de fusta, per tal de confondre i desorientar l'enemic. Aquest moviment de tropes és defensat pel foc que produïen els 4 canons desplegats en bateria i situats entre la muntanya de Canet i el mas Carreras. A la part més baixa de la il·lustració veiem la cavalleria liberal i forces de reserva, esperant l'ordre d'atac.

Creiem que el senyor J. Donon va realitzar aquesta obra per encàrrec, per tal d'il·lustrar l'esmentat llibre *El Teatro de la Guerra*. Per fer els dibuixos i interpretar els moviments de tropes va llegir, molt probablement, la narració que l'obra aporta sobre la batalla en qüestió. Pensem que aquest artista va realitzar i deduir l'escenificació de la batalla sense conèixer realment el terreny. Aquest gravat, doncs, es va fer agafant alguns detalls físics tal com eren interpretats en algun plànol de l'època. Aquest procediment explica que, malgrat la diferència existent amb la realitat física, l'obra té una certa lògica que la fa molt interessant.

Gravat del general carlista Ramon Cabrera i Griñó amb la capa blanca que solia portar. Aquest exseminarista tortosí, anomenat el tigre del Maestrat, per mèrits de guerra aconseguí els títols de Comte de Morella i Marquès del Ter.

Per falta de ponts en bones condicions, al Pasteral es passava el Ter posant una escala de gat entre aquestes penyes. L'indret era situat a tocar els murs de l'actual presa. Aquest gravat és extret del llibre

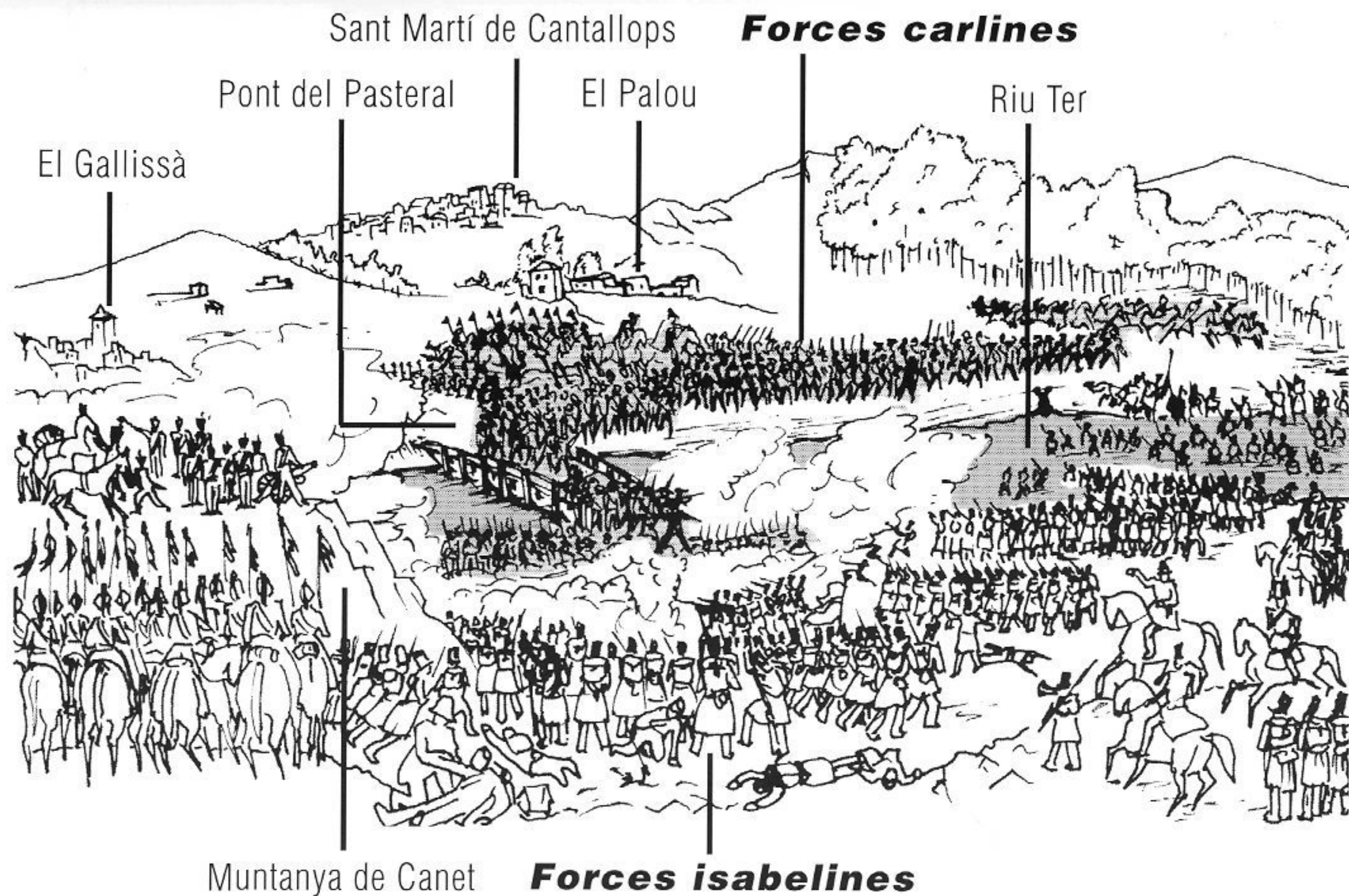
Las Guillerías, de Julio Serra. (Barcelona, L. Tasso Ed., 1891, p. 75)

En aquest gravat de l'esmentat llibre Las Guillerías (p. 78) es poden veure encara les restes de l'antic pont del Pasteral destruït el dia 15 de novembre de 1599 per un fort aiguat. Des d'aquella data i fins al final del segle passat, que fou quan es construí la nova carretera, al Pasteral no hi havia cap pont estable per passar el Ter.

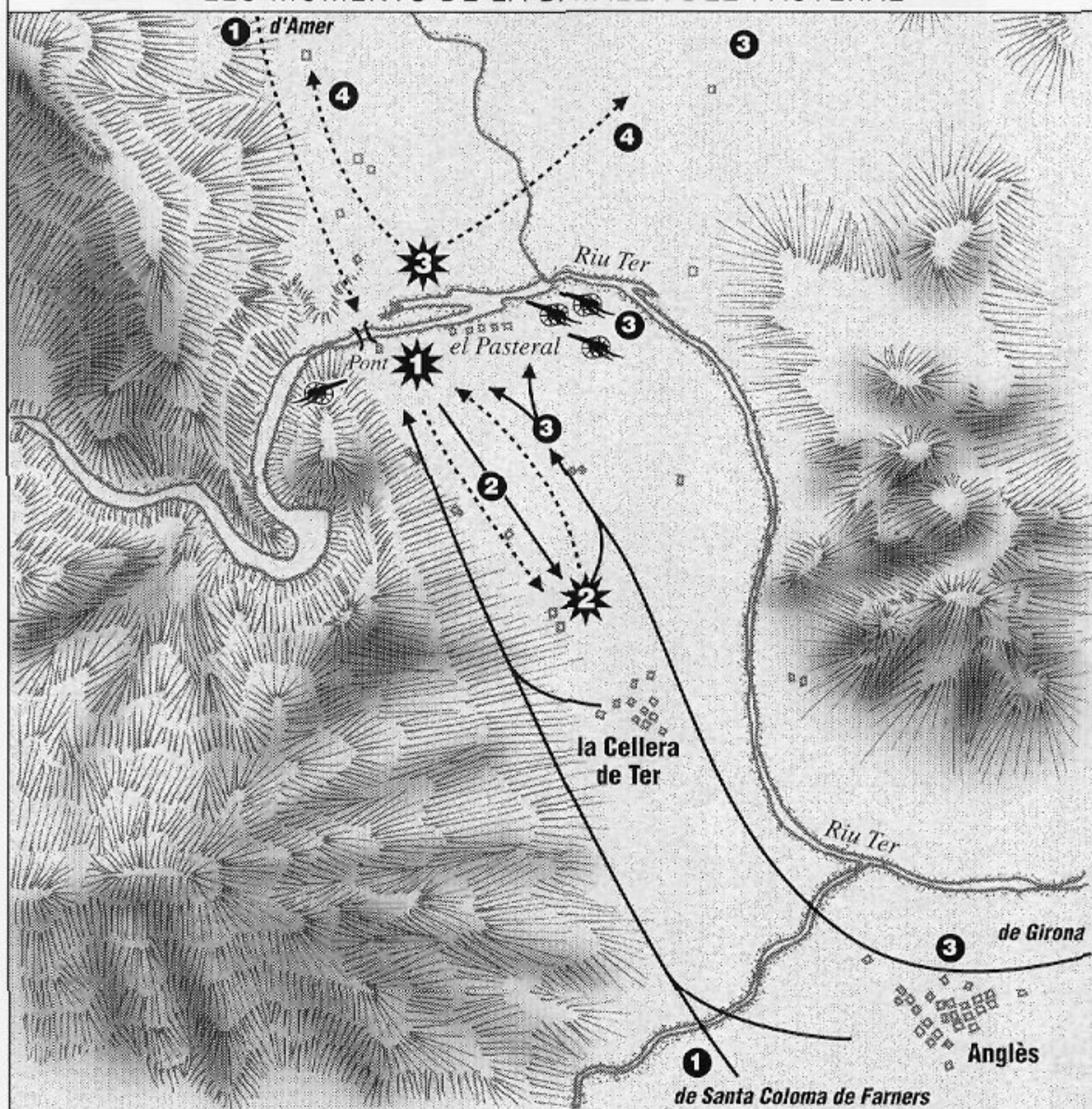

Gravat signat per l'artista J. Donon, reproduït en el llibre El Teatro de la Guerra (Biblioteca de Catalunya), on es representa imaginàriament la batalla del Pasteral.

Interpretació gràfica de llocs i moviments de tropes que deduïm del gravat de la batalla del Pasteral.

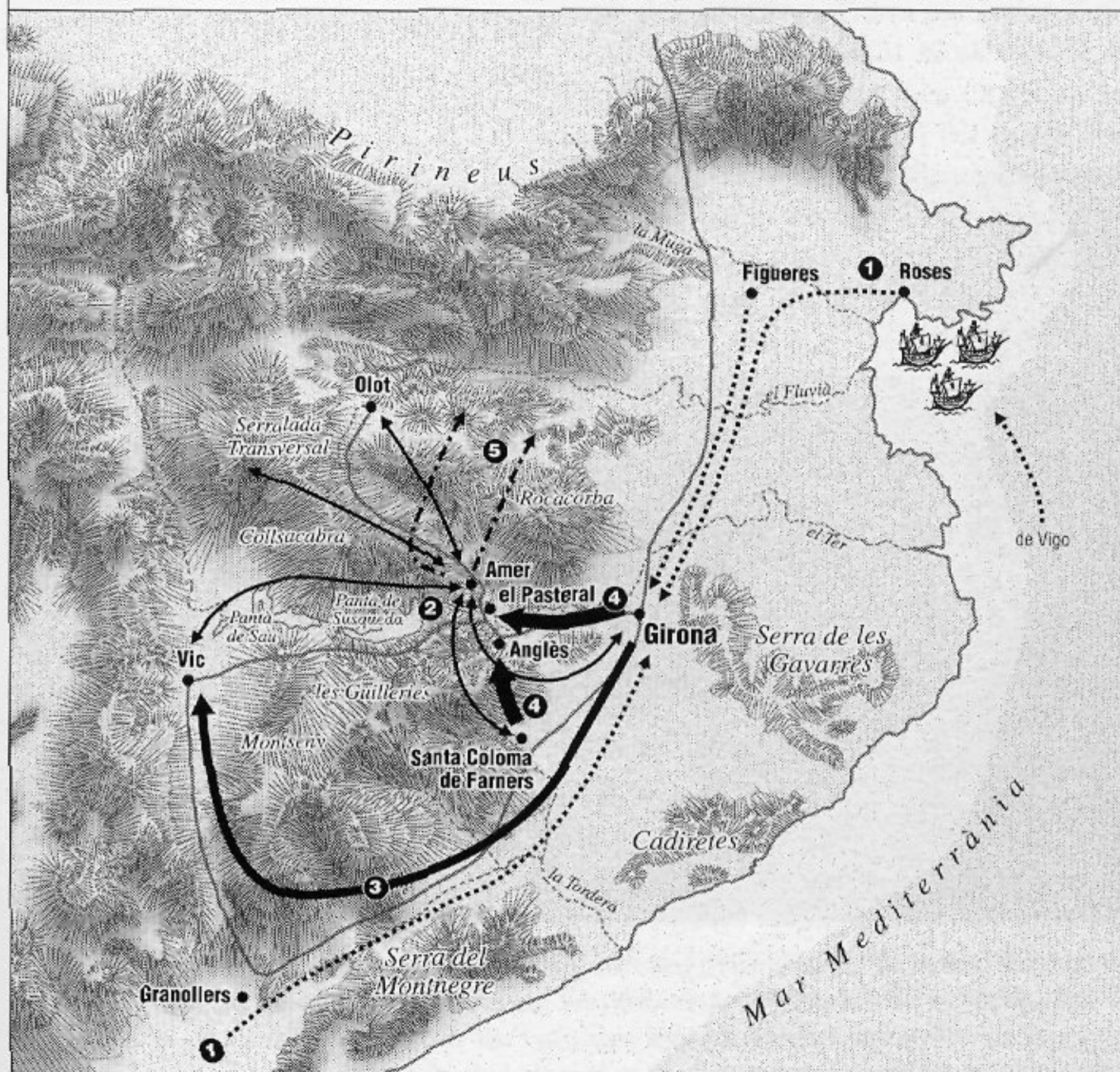
ELS MOMENTS DE LA BATALLA DEL PASTERAL

❶ Concentració de forces al Pasteral	★ Principals enfrontaments
★ Enfrontament pel pont del Pasteral el 26 de gener	☼ Peces d'artilleria isabelines
❷ Retrocès dels isabelins	⋯ Forces carlines
★ Assetjament carlí a les dues cases de la Celler de Ter ocupades pels isabelins	— Forces isabelines
❸ Replegament carlí i desplegament isabelí	
★ Batalla del Pasteral el 27 de gener	
❹ Retirada dels carlins	

Esquema dels moments de la batalla del Pasteral ocorreguda els dies 26 i 27 de gener de 1849.

PRINCIPALS MOVIMENTS DE LES FORCES ISABELINES I CARLISTES

- ➊ Agrupament de forces isabelines
- ➋ Incursions de les forces carlistes
- ➌ Ruta de Manuel de la Concha per encerclar els carlins
- ➍ Concentració de forces isabelines cap el Pastoral
- ➎ Retirada de Cabrera

Principals moviments efectuats per les tropes isabelines i carlistes durant els dies previs i posteriors a la batalla del Pastoral.

Fotografia actual de l'indret del Pasteral, presa des la muntanya de Canet. El Ter separa el veïnat del Pla d'Amont, del municipi de la Celler de Ter (que queda a la part inferior de la fotografia) del veïnat del Gallissà, del municipi d'Amer (que pot veure's a la part superior).